

МИТЕЦЬ ЗА ПОКЛИКАННЯМ

«З рук смерті людина отримує безсмертя», – сказала колись славетна Леся Українка. І посмертна пам'ять про багатьох геніальних митців, науковців, історичних діячів переконує нас у правдивості цього твердження. Запорукою ж безсмертя людини є насамперед зміст її життя. Адже проходять роки, змінюються покоління, але час не має влади над залишеним спадком неординарної особистості. Створити мистецький шедевр, що назавжди викарбував ім'я творця на скрижалях нашої національної літератури, вдалося і Михайлу Томчанію – нашому талановитому землякові, автору майстерної трилогії «Жменяки».

«...невисока кременна постать. Кругле обличчя, яке при зустрічі з друзями і знайомими бралось промінчиками щирої посмішки, пильні лагідні очі з лукавинкою іскрилися веселинками. За його позірною простакуватістю ховався високий інтелект, глибоке знання життя народу рідного краю, його історії, культури, мови», – таким постає образ письменника в уяві відомої дослідниці літератури Надії Ференц. Таким запам'ятався він і багатьом своїм сучасникам.

Народився М. Томчаній у селі Горянах (тепер передмістя Ужгорода) 16 липня 1914 року в селянській сім'ї, з якої виніс перші уроки мудрості та моральності. Навчався в Ужгородській горожанській школі, де,

як згадував сам, вперше проявилася його неабияка зацікавленість літературою. Шевченкове слово, твори інших класиків українського письменства, чарівне світло місцевих легенд, казок та пісень наповнили серце обдарованого хлопця любов'ю до художнього слова, сформували естетичні смаки. В тому, що література – це «споріднена» для нього праця, митець остаточно переконався під час навчання в Мукачівській торговельній академії (1932–1936). Подальші життєві події не сприяли утвердженню і втіленню мистецького хисту автора і дали підставу авторитетному сучасному літературознавцю М. Наєнку зробити висновок, що «входив М. Томчаний у літературу дуже повільно і якимось несміливо». Справді ж бо, перша збірка оповідань письменника «Шовкова трава» вийшла лише в 1950 році. А перед тим була служба в чехословацькому війську, робота в поштових установах в Угорщині, пізніше в редакціях ужгородських газет. У вирі суспільно-політичних та особисто-побутових негараздів не загубилася, однак, здатність автора чутливо реагувати на прояви людської доброти і жорстокості, краси і потворності, тепла і байдужості. А це органічна прикмета характеру і світовідчуття кожного справжнього митця...

Тому цілком закономірно після «Шовкової трави» одна за одною виходять збірки оповідань письменника «Закарпатські оповідання» (1953), «Оповідання» (1955), «Двоє щасливих» (1960), «На кордоні» (1962), збірники творів для дітей «Скарби» (1954) та «Школа під дубом» (1958). Згодом автор реалізовує свій таланти в ширших епічних полотнах – повістях «Наша сім'я», «Терезка» та «Вітчим», пізніше «Скрипка – його

молодість». Ці твори стали доброю школою формування майстерності М. Томчанина-романіста, адже, як слушно висловився І. Чендей, «широке епічне полотно вимагає великого літературного досвіду».

Художній світ М. Томчанина є віддзеркаленням його особистих почувань, життєвих орієнтирів, світосприйняття. Ті, хто добре знали письменника, характеризують його як людину добру і привітну, щиру і відкриту, скромну і високоінтелігентну. «Писати – то був смисл його життя», – згадує родичка письменника Ірина Голінка. Хоча сам письменник ніколи не хизувався своїм обдаруванням. В оповіданнях і повістях він втілює свій ідеал людини – творця, гармонійної особистості з багатим внутрішнім світом, «красивою» у своєму ставленні до праці, природи, інших людей. Такими є, зокрема, головні персонажі оповідань «Концерт», «Сім'я Івана Лелекача», «Двоє щасливих», «Троянда», «Готель «Солома», «На Говерлі», «Прощання» та багатьох інших. Гуманістичний пафос, психологічна вмотивованість характерів, щирість тону, влучне використання елементів народного гумору, ліризм – це ті риси, що стають прикметними для мистецької палітри М. Томчанина і забезпечують її неповторність.

Уже понад тридцять років минуло від того дня (19 січня 1975 року), коли М. Томчанин перетнув межу вічності. І хоча в окремих творах письменника спостерігається дещо штучна ідеалізація радянського укладу життя, що повинно хлинула в крайову белетристику повоєнного часу, твори письменника із захопленням і розумінням читають сучасники. У чому ж секрет? Напевно, в органічності й нештучності письма, у глибокому ліризмі й широму гуморі, в поетизації духовної

і моральної краси людини. А ще – в центрі художнього осмислення письменника реалії життя і колізії, близькі кожному закарпатцю. Адже на сторінках його творів оживає та природа, яка нас оточує, і той побут, що ми в ньому перебуваємо; зримо вимальовуються у яскравих подробицях ті галузі народного промислу, якими займаються наші сусіди чи родичі... Закарпатський колорит надає особливого «шарму» художньому набутку М. Томчанія. Згадуючи працю над своїм романом, митець зізнавався: «У «Жменяках» я писав про своє село. Ліпив своїх сусідів, односельчан, між якими жив. Описував луки, поля, виноградники, ліси, води, в яких купався... То було все своє. Може, в людські характери вкладав і самого себе, і свого батька... Я писав про свою матір, моїх рідних, близьких і далеких родичів. Між Жменяками я ріс, між ними проходило моє дитинство, юнацтво. Через своє село я пізнавав світ, його пахощі і болі».

Саме трилогією «Жменяки», яка засвідчила непересічність і самобутність таланту автора, М. Томчаній здобув загальноукраїнське визнання, а завдяки перекладам на угорську, латиську, російську та інші європейські мови його творчість стала набутком зарубіжного читача. У трьох частинах твору – «Жменяки», «Тихе містечко» та «Брати» – митець панорамно зобразив життя кількох поколінь закарпатців. Автор художньо представив події довоєнного часу, періоду гортівської окупації та перших десятиліть після Другої світової війни. Трагедія і водночас нездоланність «маленької», але неординарної особистості в умовах різних соціальних та національних випробувань переломлюється тут саме крізь призму індивідуальних

переживань та родинних взаємин. Образи старого Жменяка, його синів Юрка та Михайла, Юрка Телегазія, Штефана Бойка, Ілушки та багатьох інших персонажів змальовані настільки рельєфно і переконливо, що сприймаються, як живі, неповторні. Манера викладу в романах заповнює читача своєю природністю й невимушеністю, огорнута серпанком ліризму і філософічності, зігріта власне авторським баченням багатьох аспектів життя земляків, адже незаперечною є автобіографічність образу Юрка Телегазія – головного персонажа «Тихого містечка», котрий, як і письменник свого часу, опиняється в угорському містечку Кунсаллаші, де знайомиться із красунею-угоркою, з якою врешті одружується. У трилогії поглиблюються і набувають розвитку ключові мотиви оповідань та повістей письменника, а такі ознаки індивідуального стилю митця, як виразний психологізм, місткість художніх деталей та образів-символів, пластичність пейзажних картин та портретних характеристик, нештучність діалогів та сюжетних ходів, стають візитівкою М.Томчания як автора майстерної соціально-психологічної прози.

Варто наголосити, що творчість письменника, поряд із здобутками І. Чендея, П. Скунця та Ю. Мейгеша, репрезентує найвищі досягнення крайової літератури і представлена в академічному підручнику з історії української літератури ХХ ст. Студенти-філологи вивчають твір «Жменяки» М. Томчания як програмовий, і найкращим доказом неперебутності авторового слова є блиск у їхніх очах і захоплення, з яким вони читають і аналізують його трилогію. Кожного року мені доводиться спостерігати за тим, як молодь серед творів, що

найбільше сподобалися (перепрошую за банальність!), називає саме доробок М. Томчанія. Тому хочеться висловити сподівання, що і для широкого загалу творчість цього талановитого митця залишатиметься близькою, навіть рідною. «З роками він стає не дальший від нас, а ближчий», – так висловився стосовно постаті М. Томчанія його побратим по перу, нині вже покійний Петро Скунець. І це дійсно так, якщо брати до уваги актуальність багатьох, порушених автором проблем та довершеність його мистецької палітри. Однак «зближення» письменника із сучасними читачами неможливе без перевидання його творів та публікації не друкваних раніше матеріалів, а також без належної і неупередженої оцінки його творчості фахівцями. Важливим фактором популяризації його спадщини стане, на наш погляд, і видання, яке читач зараз тримає в руках.

*Евеліна Балла,
доцент кафедри
української літератури УжНУ*